

# НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

*Наукова доповідь на методологічному семінарі НАПН України «Науково-методичне забезпечення розвитку професійної освіти в умовах нових викликів», 17 листопада 2022 р.*

<https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4218>



**РАДКЕВИЧ**

**Валентина Олександрівна**

доктор педагогічних наук,  
професор, дійсний член  
(академік) НАПН України,  
директор Інституту  
професійної освіти  
Національної академії  
педагогічних наук України,  
м. Київ, Україна



**Анотація.** У статті проаналізовано основні напрями розвитку національної системи професійної освіти в умовах воєнного часу та представлено важливі аспекти формування нової парадигми її повоєнного розвитку. Проаналізовано глобальні, національні й регіональні виклики, що сформували нову реальність для українського освітнього середовища. Окреслено можливості, перспективи, пріоритетні цілі розвитку професійної освіти України в умовах воєнного стану. Охарактеризовано трансформацію вітчизняного ринку праці та особливості управління його розвитком для забезпечення повоєнного відновлення країни. Показано прогностичну роль спільної діяльності науковців, освітян, роботодавців з розроблення і впровадження професійних та освітніх стандартів. Визначено основні напрями розвитку державно-приватного партнерства й дуальної форми здобуття освіти для вдосконалення в Україні державної освітньої політики і створення ефективної системи професійної освіти. Акцентовано на необхідності перегляду змісту соціогуманітарного складника професійної освіти та важливості підготовки педагогів для реалізації цілей соціогуманітарного розвитку майбутніх фахівців. Викладено завдання формування принципово нової системи професійної орієнтації населення України. Сформульовано основні напрями розвитку кар'єрної та підприємницької компетентностей майбутніх фахівців для скорочення безробіття шляхом розвитку молодіжного підприємництва та відновлення малого бізнесу. Особливу увагу приділено аналізу цифрових викликів системі професійної освіти та шляхів розвитку цифрової культури педагогів і цифрової компетентності здобувачів освіти. Проаналізовано євроінтеграційний досвід і завдання подальшої інтеграції національної професійної освіти в європейський освітній простір.

**Ключові слова:** науково-методичне забезпечення професійної освіти; дуальна освіта; соціогуманітарний розвиток; цифровізація; кар'єрна, підприємницька, цифрова компетентності; державно-приватне партнерство; профорієнтація; євроінтеграція.

Україна й українці останні вісім років жили в умовах розв'язаної Росією гібридної війни, що активувала в нашій країні всі свої складники — від інформаційного до збройного. Попри це, у 2022 р. система професійної освіти України ввійшла з численними планами (МОН України, 2022) щодо модернізації освітньої системи, оптимізації мережі закладів освіти, вдосконалення механізмів її фінансування, зміцнення зв'язків зі стейкхолдерами, підвищення якості підготовки педагогічного персоналу, організації освітнього процесу, змісту освітніх програм тощо. Українська науково-педагогічна спільнота активно вивчала вплив на освітню систему світових глобальних викликів — демографічних, енергетичних, техногенних, технологіч-

них (Радкевич & Єршова, 2022), шукала шляхи реалізації Цілей сталого розвитку України (Радкевич, 2019). Розпочала діяльність створена Указом Президента від 30 березня 2021 р. № 130/2021 Рада з питань розвитку професійно-технічної освіти, спрямована на сприяння модернізації системи професійної освіти відповідно до потреб ринку праці, міжнародних стандартів і практики для забезпечення права громадян на якісну та доступну професійну освіту, а також створення умов для формування й розвитку актуальних професійних компетентностей людини для її успішної професійної діяльності та самореалізації (Президент України, 2021).

Однак у лютому 2022 р. відкрита агресія РФ занурила Україну в нову реальність — для свідомості мирного українського народу незвичну, незбагненну, трагічну, зумовивши трансформацію почуттів, мрій, звичок, планів, напрямів діяльності людей та інституцій (Мельник, 2022).

Система професійної освіти України, що об'єднала 694 заклади освіти різних типів, зазнала неймовірних *руйнувань*: 111 закладів професійної освіти пошкоджено, щонайменше 19 зруйновано, близько 110 потрапили під окупацію або розміщені на території, де ведуться активні бойові дії. Майже половина закладів професійної освіти Луганської і Донецької областей призупинили свою роботу. Найбільших пошкоджень зазнали заклади професійної освіти Донецької (24), Харківської (16), Луганської (12) і Миколаївської (10) областей (Шкарлет, 2022). Понад 18 тис. українських здобувачів професійної освіти змушені були завершувати навчальний рік дистанційно, перебуваючи за межами своєї країни. Утім, точної статистики щодо кількості школярів за кордоном немає. По суті, ми не маємо точної інформації про масштаби втрат контингенту вітчизняних закладів професійної освіти через вступ українських дітей на навчання не в українські, а в зарубіжні заклади освіти.

Отже, світові глобальні виклики у нинішній воєнний час посилюються в Україні національними *викликами*, на які мусить реагувати вітчизняна система професійної освіти: значні руйнування й пошкодження мережі закладів професійної освіти; часткова невідповідність змісту й рівня якості професійної освіти запитам і потребам трансформованого в ході війни ринку праці; неадаптованість освітніх програм і строків навчання до потреб воєнної економіки та повоєнної відбудови країни; значна втрата зв'язків закладів професій-

ної освіти з бізнесом через призупинення (припинення) діяльності багатьох підприємств; відсутність ефективних інструментів оцінювання результатів навчання в процесі присвоєння/підтвердження робітничих кваліфікацій; неперестигність здобуття професійної освіти і зумовлена цим незначна частка випускників закладів загальної середньої освіти, які обирають навчання в закладах професійної освіти; використання інфраструктури закладів професійної освіти для розміщення внутрішньо переміщених осіб (у гуртожитках закладів професійної освіти Львівської області проживає понад 2,4 тис. осіб, Івано-Франківської — понад 1,5 тис. осіб, Вінницької — більше 1,4 тис. осіб, Дніпропетровської — більше 1,3 тис. осіб) (Шкарлет, 2022).

У зв'язку з війною в системі вітчизняної професійної освіти виникло також багато проблем *регіонального характеру*. Найгострішими вони є, наприклад, на Луганщині, де на кінець травня 2022 р. вже було окуповано 95 % території області. Продовжити навчання учні з окупованих територій змогли лише онлайн; дуже ускладнилися умови проведення виробничої практики; знизилася показники працевлаштування випускників закладів професійної освіти області; через потужну внутрішню міграцію складно встановлювати якісний двосторонній зв'язок з багатьма учнями; масова евакуація призвела до переміщення з регіону критичної кількості педагогів, які, ймовірно, не всі повернуться на свою малу батьківщину; виникли серйозні проблеми із формуванням і виконанням регіонального замовлення на підготовку фахівців та робітничих кадрів, оскільки за таких умов надто складно визначати прогностичні показники потреби в кадрах на регіональному ринку праці на рік, що настає за плановим роком, та обсяги бюджетних витрат; залишаються неврегульованими питання фінансових взаємовідносин базового закладу і закладу-партнера та визначення механізмів фінансування підготовки робітничих кадрів; проблемною є видача документів (дублікатів) про освіту державного зразка здобувачам професійної освіти тих закладів, керівники і педагогічний персонал яких залишилися на окупованій території.

Водночас маємо зазначити, що ця трагічна реальність не лише загострила всі наявні в країні та її системі освіти проблеми, але й відкрила безліч нових можливостей і перспектив (Кремень та ін., 2022; Костюченко, 2022). Попри війну, в Україні було створено необхідне *нормативно-*

*правове* забезпечення організації професійної освіти в екстремальних умовах:

- затверджено Положення про внутрішню академічну мобільність здобувачів професійної освіти, які навчаються у закладах професійної освіти України, що дало змогу учням завершувати навчання у більш безпечних регіонах;

- внесено зміни до [Закону України «Про професійну \(професійно-технічну\) освіту»](#) (Редакція станом на 1 липня 2022 р.), що передбачають повторне безоплатне навчання в закладах професійної освіти і можливість здобуття часткових професійних кваліфікацій; дають змогу наблизити професійну освіту до реалій війни й сучасного ринку праці; сприятимуть зниженню рівня безробіття й допомогатимуть тим, хто втратив роботу, швидше здійснити перекваліфікацію (Закон України, 1998);

- учнів і педагогів закладів професійної освіти звільнено від загальної мобілізації, що доводить важливість фахівців, підготовлених у системі професійної освіти для функціонування і розвитку держави й суспільства у воєнний час та в період повоєнного відновлення економіки країни;

- розгорнуто роботу з розроблення й затвердження професійних та державних освітніх стандартів із конкретних професій на компетентнісній основі;

- запроваджено освітню онлайн-платформу «Професійна освіта онлайн» для дистанційного і змішаного навчання, що створена спеціально для учнів закладів професійної освіти, педагогічних працівників і незалежних здобувачів професійних кваліфікацій на основі «Всеукраїнської школи онлайн»;

- на офіційному вебсайті МОН України розміщено [навчальні онлайн-курси](#) (зокрема й розроблені [Інститутом професійної освіти НАПН України](#)) для вдосконалення дистанційного і змішаного навчання в період війни та за інших екстремальних обставин;

- розроблено рекомендації для корекції освітніх програм і змісту поурочно-тематичних планів для оптимального планування і проведення теоретичної та практичної підготовки молоді в екстремальних умовах;

- оновлено Типові правила прийому до закладів професійної освіти, щоб спростити вступ молоді до таких закладів;

- МОН України і студенти [Інституту Projector](#) розробили новий візуальний стиль комунікації,

який зробив образ професійної освіти більш дружнім до молоді та розповів про її можливості;

- у рамках Програми ЄС «[EU4Skills: Кращі навички для сучасної України](#)» до кінця 2022 р. заплановано розробити 40 коротких програм з цифрової компетентності, безпеки праці та захисту навколишнього середовища, розвитку підприємницької діяльності й підвищення якості трудового життя тощо.

Навчально-методичні центри професійної (професійно-технічної) освіти по всій Україні ще до війни створили ґрунтовну навчально-методичну базу для реалізації дистанційного навчання (наприклад, завдяки проведенню на базі Золотівського професійного ліцею та НМЦ ПТО у Луганській області експерименту всеукраїнського рівня «Організація професійного навчання учнівської молоді й дорослих, які проживають на тимчасово окупованій території та в населених пунктах на лінії зіткнення, з використанням технологій дистанційного навчання», що проходив у 2018-2020 рр. під науковим керівництвом Інституту професійної освіти НАПН України.

Науковці Інституту професійної освіти НАПН України здійснили ґрунтовний аналіз мережі закладів професійної та фахової передвищої освіти, результати якого можуть бути використані у процесі створення сучасної мапи закладів освіти та формування ефективної мережі закладів професійної освіти зі збереженням законних прав та інтересів усіх учасників оптимізації наявної в Україні мережі закладів професійної освіти (Радкевич, Лузан & Пашенко, 2022).

Аналіз наявних проблем і реалізованих у 2022 р. кроків щодо їх подолання дали змогу МОН України визначити *пріоритетні цілі* розвитку національної професійної освіти у воєнний та повоєнний періоди, а саме: відбудову зруйнованих закладів професійної освіти, відновлення пошкодженої інфраструктури, створення безпечних умов для навчання; оновлення змісту професійної освіти та підвищення її якості за рахунок розроблення короткотермінових програм для навчання, розроблення та затвердження державних освітніх стандартів з актуальних професій; покращення викладання й навчання через розроблення нових чи модернізацію наявних програм підвищення кваліфікації педагогів; забезпечення першочергових потреб економіки країни у кваліфікованих робітничих кадрах (Шкарлет, 2022).

У рамках Програми спільної діяльності МОН України та НАПН України науковці Інституту професійної освіти НАПН України здійснили ґрунтовний аналіз наявного стану системи професійної освіти; дослідили загрози національній безпеці країни, пов'язані з існуванням освітніх проблем; переглянули філософію існування феномену «освіта» в умовах воєнного часу; спрогнозували *перспективи розвитку* національної системи професійної освіти, до яких варто віднести:

- формування нової парадигми державної освітньої політики, здатної оперативно реагувати на нові загрози й виклики;

- модернізацію системи професійної освіти і створення єдиної системи професійної освіти України на основі об'єднання професійно-технічної та фахової передвищої освіти;

- формування ефективної мережі закладів професійної освіти для повоєнних потреб особистості, суспільства й економіки, вдосконалення механізмів її фінансування, непохитне збереження цільового призначення землі, приміщень і майна оптимізованих закладів освіти для подальшого розвитку системи професійної освіти;

- формування докорінно нових підходів до організації освітнього процесу;

- створення й упровадження актуальних педагогічних інновацій для підвищення мотивації молоді до здобуття робітничих професій, зростання інтересу до самоосвіти й саморозвитку, готовності до самореалізації, здатності до самозайнятості в умовах нестабільного розвитку економіки;

- узгодження кадрового попиту і пропозиції на вітчизняному ринку праці; спрощення доступу молоді до професійної освіти, поширення практики отримання часткових кваліфікацій;

- розвиток повноцінної дуальної форми здобуття професійної освіти;

- підвищення престижності професійної освіти і соціального статусу кваліфікованого робітника та підприємця, які формують бюджет країни, сприяючи її відродженню і розвитку.

Війна докорінно змінила український ринок праці, а саме:

- підвищила ризики для ведення бізнесу (втрата кадрів через мобілізацію та вимушене переселення, руйнування інфраструктури, логістичні труднощі, брак палива, зростання цін);

- створила бар'єри для вільного руху робочої сили (бойові дії, окупація, внутрішнє переміщення, еміграція);

- зумовила руйнування інститутів ринку праці та їх ефективного функціонування (зміна регіональної структури ринку праці, його тінізація, відсутність об'єктивних даних про попит і пропозицію робочої сили, скорочення понад 1 млн працівників у сфері малого й середнього бізнесу, зниження заробітних плат тощо);

- спричинила низку негативних соціальних проблем (зростання безробіття, бідності, соціального відчуження, гендерної нерівності, трудової дискримінації молоді тощо).

Унаслідок цього перед Україною постають три важливі *завдання*: стабілізація, відновлення і розвиток вітчизняної економіки. Система професійної освіти має забезпечити режим максимальної участі в розв'язанні таких завдань. З огляду на це, особливої актуальності набуває розроблення ефективної системи *управління ринком праці*, неможливе без урахування питань освіти, розвитку спеціальних навичок, підготовки достатньої кількості фахівців для професій і кваліфікацій, найбільш затребуваних як у воєнний час, так і в період повоєнного відновлення економіки країни (Пищулина & Маркевич, 2022).

Відомо, наприклад, що під час війни складніше стало знаходити роботу представникам сфери обслуговування, багато працівників якої (перукарів, косметологів, майстрів манікюру, педикюру та ін.) виїхали до країн ЄС і деякі навіть відкрили в країнах свого перебування власний бізнес. За теперішніх невизначених умов нашого життя достеменно невідомо, хто з них повернеться на Батьківщину. Тож система професійної освіти має врахувати цей факт, щоб запобігти виникненню дефіциту цих фахівців у повоєнний час.

Найменш затребуваними виявилися у воєнний час професії в галузі туризму й готельно-ресторанного бізнесу. Отже, система професійної освіти має подбати також про збереження й відповідну підготовку працівників цієї сфери, оскільки на неї покладаються великі сподівання щодо розвитку повоєнного туризму. Найбільшим є дефіцит працівників у сільському господарстві (24 %), переробній промисловості (18,8 %), торгівлі й ремонтних видах робіт (13 %), транспорті (7 %), охороні здоров'я (6,4 %) (Пищулина & Маркевич, 2022).

Країна також дуже потребує працівників для військово-промислового комплексу, водіїв, вантажників, кур'єрів, будівельників, логістів, менеджерів з продажу, консультантів, касирів, адміністраторів торгового залу. Зростає затребуваність



Рис. 1. Управління ринком праці в період війни

таких робітничих професій, як: слюсар та електрик, сортувальник та збиральник сільськогосподарської продукції, швець/швачка одягу і взуття. Особливістю нинішнього ринку праці є також зростання вакансій волонтерів (кухарів, прибиральників, операторів координаційних центрів, спеціалістів по роботі з персоналом). Значним є попит на волонтерів у громадських організаціях Київської, Харківської, Чернігівської, Сумської, Запорізької, Львівської та Дніпропетровської областей, що виявляє суспільний запит на навички соціального підприємництва (Пищулина, & Маркевич, 2022).

З огляду на певні трансформації вітчизняного ринку праці очевидно, що необхідно оперативно оновлювати наявні та створювати нові *професійні стандарти*. Зважаючи на застарілість і консервативність Класифікатора професій, Кабінет Міністрів України ще у 2021 р. затвердив новий порядок їх розроблення, а Міністерство економіки України встановило місячний термін для затвердження. Ці зміни дають нині змогу швидше реагувати на необхідність оновлення і створення нових професійних стандартів, до розроблення яких залучаються науковці і фахівці відповідних професій.

Станом на 15 листопада 2022 р. вже затверджено 236 професійних стандартів. Зокрема, за ініціативи та за участі науковців Інституту професійної освіти НАПН України й педагогів-практиків було розроблено такі професійні стандарти на компетентнісній основі: «Майстер виробничого навчання», «Методист закладу професійної освіти», «Педагог професійного навчання»; «Перукар (перукар-модельєр)», «Манікюрник. Педикюрник», «Монтажник систем утеплення будівель», «Майстер з пошиття одягу»).

Отже, сфера кваліфікацій в Україні активно розвивається, постійно розробляються й затверджуються професійні стандарти, іде активне обговорення процесу створення мережі кваліфі-



Рис. 2. Висвітлення етапів розроблення професійного стандарту «Педагог професійного навчання» на офіційному сайті Інституту професійної освіти НАПН України

каційних центрів та порядку їх акредитації. Активно розвивається також напрям визнання результатів неформальної та інформальної освіти. Планом відновлення України (2022) передбачено два проекти, пов'язані з удосконаленням цієї сфери, — «Створення реального реєстру професійних кваліфікацій» та «Присвоєння професійної кваліфікації — після навчання в закладі освіти через кваліфікаційний центр».

У МОН України триває також робота щодо розроблення *державних освітніх стандартів* із конкретних професій на компетентнісній основі. У 2022 р. вже затверджено 28 стандартів професійної освіти, які розміщено на офіційному вебсайті МОН України (МОН України, 2022). Серед них — ціла низка стандартів, актуальність яких зумовлена або підсилена війною (сапер (розмінування); рятувальник-хімік; електромонтажник з освітлення та освітлювальних мереж; монтер колії; монтажник санітарно-технічних систем і устаткування; робітник з комплексного обслуговування й ремонту будинків, електрослюсар будівельний тощо).

Професійні та освітні стандарти розробляються також у рамках інноваційної освітньої діяльності закладів професійної освіти. Наприклад, у межах експерименту всеукраїнського рівня «Професійна підготовка кваліфікованих робітників для сфери обслуговування відновлювальних систем сонячної і теплової енергетики», що проводився під керівництвом Інституту професійної освіти НАПН України на базі Київського й Тернопільського професійних коледжів з посиленою військовою підготовкою (2021), було розроблено проект стандарту професійної (професійно-технічної) освіти за професією «8169 Майстер з монтажу та обслуговування систем відновлювальної енергетики» за модульно-компетентнісним

підходом. З огляду на зумовлену війною колосальну енергетичну кризу та запит суспільства й економіки на розвиток альтернативних джерел енергії, що гарантуватимуть енергетичну незалежність держави, беззаперечним виглядає випереджальний характер таких науково-експериментальних досліджень і важливість їх упровадження в освітню практику системи професійної освіти України.

Велике значення для забезпечення якості професійної освіти, її відповідності запитам світового і вітчизняного ринків праці та національним інтересам держави й потребам особистості має розвиток в Україні *державно-приватного партнерства* (далі: ДПП) (Radkevych, 2022; Кравець, 2022; Радкевич, 2022), що покликане:

- створювати незалежні дорадчо-консультативні, консалтингові центри з метою надання організаційної та методичної допомоги органам місцевої влади, закладам професійної освіти, приватним партнерам, які прагнуть розвивати співпрацю на засадах ДПП;
- заохочувати й розвивати ініціативність роботодавців щодо розроблення сучасних професійних та освітніх стандартів за прикладом Бельгії, Фінляндії, Франції, Німеччини, Італії, Естонії, Латвії, де понад 30 % освітніх програм створено у співпраці з роботодавцями й реалізується на базі підприємств;
- організувати стажування і підвищення кваліфікації викладачів та майстрів виробничого навчання на підприємствах;
- створювати сприятливі умови для розвитку дуальної освіти;
- відкривати кваліфікаційні центри для визнання результатів неформальної та інформальної освіти, підтвердження/присвоєння повних і часткових професійних кваліфікацій;
- сприяти розвитку інвестування у відновлення зруйнованої війною освітньої інфраструктури, створення Центрів професійної досконалості, навчально-практичних центрів за галузевим спрямуванням, бізнес-центрів і центрів кар'єри з метою планування й реалізації професійного та кар'єрного розвитку майбутніх фахівців;
- покращувати ефективність управління в системі професійної освіти, модернізації матеріально-технічної бази закладів освіти, створення нових моделей професійної освіти і навчання — ринково-орієнтованих (Великобританія, Нідерланди, Бельгія) і дуальних (Німеччина, Австрія, Швейцарія, Чехія, Хорватія, Угорщина);

- популяризувати професійну освіту серед дітей, молоді і дорослих.

Для цього надзвичайно важливим є прийняття нових Законів України «Про професійну освіту» та «Про освіту дорослих» із чітким визначенням організаційно-методичних моделей розвитку ДПП у сфері професійної освіти та можливостей і форм участі органів місцевої влади і всіх стейкхолдерів щодо розвитку професійної освіти і освіти дорослих України.



Рис. 3. Результати дослідження державно-приватного партнерства науковцями Інституту професійної освіти НАПН України

Міжнародний форум «Професійна освіта для повоєнної відбудови України — Переможниця» (2022) акцентував на важливості *дуальної освіти* та розроблення професійних стандартів для повоєнного відновлення економіки (Кулаєва & Гайдук, 2022). Запровадження дуальної освіти у повноцінній формі (а не лише її елементів) потребує: розроблення нормативних документів для чіткого розподілу обов'язків між усіма суб'єктами системи професійної освіти та їхнього злагодженого функціонування; використання європейської методології забезпечення її якості; збільшення інвестицій у підготовку педагогічних працівників закладів професійної освіти та наставників для здобувачів освіти на підприємствах; співпраці закладів професійної освіти та роботодавців і розвитку регіональних мереж соціальних партнерів за принципом консенсусу; посилення автономії та незалежності закладів професійної освіти для активізації кооперації між ними, швидкого реагування на запити роботодавців, вчасного оновлення та модернізації освітніх програм. З цією метою Інститут професійної освіти НАПН України виконав наукове дослідження «Методичні засади впровадження елементів дуальної форми навчання у професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників будівельної, машинобудівної галузей, сфери обслуговування та громадського харчування» (2019–2021 рр.), тривають експерименти всеукраїнського («Організація професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників за дуальною формою здобуття

освіти», 2019-2022 рр.) та регіонального рівнів («Проектування освітньо-виробничого середовища закладу професійної (професійно-технічної) освіти в умовах дуальної форми здобуття освіти», 2019-2021 рр.; «Розроблення засобів навчання для професійної підготовки кваліфікованих робітників з професій «Верстатник широкого профілю», «Кухар», «Кондитер» в умовах дуальної форми здобуття освіти», 2020-2022 рр.), результати яких свідчать про ефективність дуальної форми здобуття освіти.

Концепція Державної цільової соціальної програми розвитку професійної (професійно-технічної) освіти на 2022-2027 рр. чітко окреслила важливість забезпечення відповідності сучасної професійної освіти потребам особистості. Це, зокрема, визначено метою Програми, що передбачає орієнтацію на розвиток і самореалізацію особистості, її участь у суспільному житті та інтеграцію в нього.



Рис. 4. Наукові результати Інституту професійної освіти НАПН України з розвитку дуальної форми здобуття освіти

Однак виконання цього завдання часто виявляється надто ускладненим через традиційну орієнтацію закладів професійної освіти на першочерговий розвиток професійної компетентності майбутніх фахівців і маргіналізоване становище ключових навичок. Українські педагоги наполегливо наголошують на необхідності якіснішого використання виховного й розвивального потенціалу освіти, який називають імунною системою суспільства, здатною протистояти деградації моралі й культури. В умовах гібридної війни, основу якої складає війна інформаційна, криза цінностей і відсутність якісної соціогуманітарної освіти є основними факторами, на які робить ставку агресор. Формування особистості має бути ключовою проблемою виховання людини на всіх етапах її розвитку, основною метою усієї системи освіти — як початкової, середньої і вищої, позашкільної, так і професійної. За таких обставин у всіх

закладах професійної освіти має бути забезпечено посилення уваги до умов формування особистості та її ролі в житті нації й держави. Освітній процес має особливо звертати увагу на підготовку учня як активного громадянина своєї країни, а не лише професіонала певної галузі.

Серед найважливіших умов реалізації цього завдання науковці називають підготовку кваліфікованих і патріотично налаштованих педагогів, постійне якісне оновлення дисциплін гуманітарного циклу, здійснення соціогуманітарної експертизи підручників і посібників, проведення моніторингу якості соціогуманітарної підготовки здобувачів освіти різних рівнів.

Соціогуманітарні дисципліни можуть допомогти учням у формуванні критичного ставлення до отримуваної ними інформації, практичних навичок виявляти маніпуляції, оцінювати достовірність різних медіаповідомлень, формувати глобальність мислення, усвідомлення гармонії та цілісності світу, прихильність до справедливості й огиду до насильства, прилучення до багатства світової й національної культури, керування у вчинках совістю, а не зовнішніми імперативами, тактовність і особисту порядність, здатність до співчуття, ідейну принциповість у поєднанні з терпимістю до думки інших, соціальну й особисту активність та відповідальність.

У Плані відновлення України (2022) передбачено низку проєктів для психологічної реабілітації і підтримки молоді й дорослих в умовах війни. Серед них: «Психологічна реабілітація у природі», пілотний проєкт щодо професійної та соціальної адаптації ветеранів та осіб, що постраждали від збройної агресії РФ, зокрема в центрах освіти дорослих, «Гаряча лінія психологічної підтримки педагогічних працівників», «Готовність ветерана війни до мирного життя як складової системи переходу від військової служби до цивільного життя».



Рис. 5. Заходи Інституту професійної освіти НАПН України із соціогуманітарного розвитку особистості майбутніх фахівців

З цією метою в Інституті професійної освіти НАПН України для педагогів закладів професійної освіти започатковано онлайн-курси «Громадянська освіта», «Психологічна освіта», «Правова освіта». Науковці пройшли тренінг-курс «Інтерактивні методи викладання курсу «Демократія: ідеї на практиці» для поширення інтерактивних методик, спрямованих на поглиблення знань з громадянської освіти і формування у здобувачів професійної освіти свідомого ставлення до демократичних цінностей, прав і свобод людини. Поширюються практики, оприлюднені Міжнародною конференцією «Освіта, перепідготовка та інклюзія: трансформація під час кризи» (м. Івано-Франківськ, 15-16 вересня 2022 р.), що відбулася під егідою Стратегії ЄС для Дунайського регіону (ЄСДР), зокрема щодо професійної адаптації людей з інвалідністю внаслідок війни. Розпочато роботу тренінгового курсу «Ми разом» для психологічної підтримки й науково-методичного супроводу діяльності педагогічних працівників закладів професійної освіти щодо навчання внутрішньо переміщених осіб, який науковці Інституту проводять на волонтерських засадах.

Розвитку особистості майбутнього фахівця сприяє забезпечення закладом освіти реалізації його *індивідуальної освітньої траєкторії*. Для цього популяризується й поширюється практика створення освітньо-культурних хабів, мультифункціональних центрів з цифровими бібліотеками, розглядається можливість створення структурних підрозділів наукових установ для забезпечення якісного науково-методичного супроводу здійснення виховної діяльності у закладах професійної освіти. Ці освітньо-культурні інституції покликані також розвивати низку інших компетентностей, важливих для соціалізації майбутніх фахівців та досягнення ними особистісного і професійного успіху, — здоров'язбережувальної, екологічної, енергоефективної, кроскультурної тощо. В Інституті професійної освіти НАПН України ці функції реалізують Центр здорового способу життя і профілактики ВІЛ/СНІДу, Центр енергоефективності, Центр сучасних професій і технологій навчання, бібліотека та освітні програми підготовки магістрів і майбутніх докторів філософії, складені таким чином, щоб кожен здобувач освіти мав змогу реалізовувати індивідуальну програму не лише професійного, але й особистісного розвитку. Ми виходимо з того, що підготовлені для системи професійної освіти кадри вищої кваліфікації мають бути готові здійснювати про-

фесійну підготовку фахівців інноваційного типу — особистостей, громадян, професіоналів.



Рис. 6. Структурні підрозділи Інституту професійної освіти НАПН України, що займаються питаннями розвитку індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів вищої освіти

У 2020 р. Інститут освітньої аналітики провів серію моніторингових досліджень ефективності впровадження реформи Нової української школи. Серед завдань дослідження було вивчення стану *професійної орієнтації* учнів у закладах загальної середньої освіти та виявлення готовності педагогів і директорів шкіл упроваджувати освітні реформи. Результати моніторингу показали, що проблема низького рівня організації профорієнтаційної роботи виявилася найбільш очевидною. У більшості шкіл для ознайомлення учнів з майбутніми професіями обмежуються використанням інформаційних стендів (83,5 %) та ознайомчороздатковими матеріалами (82,0 %). З'ясовано, що тільки п'ята частина закладів освіти (20,1 %) використовує у профорієнтаційній роботі можливості сучасних інформаційних технологій, створюючи на своїх сайтах відповідні сторінки. Ліва частина (90,6 %) охоплених моніторинговим дослідженням закладів освіти не мають сучасних комп'ютерних програм профорієнтаційного змісту. У багатьох закладах (51,5 %) профорієнтаційні заходи відбуваються лише кілька разів на рік, а у 18,0 % закладів — не проводяться взагалі. У більшості шкіл (80,6 %) відсутні Центри кар'єри, а там, де вони є, профорієнтація проходить здебільшого у формі зустрічей з представниками центрів зайнятості. Застарілі форми профорієнтаційної роботи свідчать про системне відставання профорієнтаційної роботи від потреб сучасного ринку праці. Тому очевидно, що за такого підходу учні виявляються нездатними зробити правильний професійний вибір, поповнюючи спочатку прес-тижні, на їх власну думку, університети, а потім — ряди безробітних (МОН України. Інститут освітньої аналітики, 2020).

З огляду на це, цілком очевидно, що має бути створено принципово нову парадигму професійної орієнтації молоді на робітничі професії, активовано увагу держави й суспільства до розвитку кар'єрної та підприємницької компетентності

майбутніх фахівців, розроблено механізми вдосконалення роботи Центрів кар'єри і бізнес-центрів у закладах професійної освіти.

Ці завдання передбачено у проєктах Плану відновлення України («Навчання викладачів з профорієнтаційної роботи»; «Інтеграція профорієнтації до базової та старшої школи. Професійна орієнтація запроваджується на рівні базової та профільної освіти»; «Проєкт підвищення якості вчителів: реформування навчання вчителів, моделі фінансової компенсації, кар'єрного шляху та програм зростання»; «Барометр професій»; «Створення експертних осередків та їх навчання»; «Тижні професійної освіти»; «Створення програм професійної орієнтації в тому числі WSU»).

Ще одним важливим завданням сучасної професійної освіти, що безпосередньо пов'язане з якістю профорієнтаційної роботи, має стати створення в закладах професійної освіти умов, необхідних для розвитку *кар'єрної компетентності* майбутніх фахівців та відстеження їхніх кар'єрних траєкторій (МОН України, 2022). Ці завдання частково можуть бути реалізовані в ході проєктів Програми відновлення України («Нові лідери для Нової Української Школи»; «Підтримка повернення молоді в Україну: міжнародна академічна мобільність»). Реалізації цих проєктів, безперечно, сприятимуть педагогічні інновації, розроблені вченими Інституту професійної освіти НАПН України та представлені в результатах двох експериментів всеукраїнського рівня («Організаційно-педагогічні умови створення і функціонування Центру професійної кар'єри у професійно-технічному навчальному закладі» (2016-2018 рр., наказ МОН України № 13); «Організаційно-педагогічні умови створення і функціонування Центру професійної кар'єри у професійно-технічному навчальному закладі» (2017-2019 рр., наказ МОН України № 806) та в низці підготовлених науковцями праць наукового, навчального, виробничо-практичного характеру (монографія «Система консультування з професійної кар'єри учнів професійно-технічних навчальних закладів» (2018); методичні рекомендації «Як планувати власну професійну кар'єру» (2019) та «Організація консультування з професійної кар'єри учнів професійно-технічних навчальних закладів» (2019); навчальний посібник «Психолого-педагогічні тренінги у системі консультування з професійної кар'єри учнів професійно-технічних навчальних закладів» (2019).



Рис. 7. Наукові результати Інституту професійної освіти НАПН України з розвитку кар'єрної компетентності майбутніх фахівців

Концепцією Державної цільової соціальної програми розвитку професійної освіти на 2022-2027 роки передбачено створення банку даних кар'єрних досягнень випускників. З цією метою у 2022 р. Інститут професійної освіти НАПН України за сприяння Департаменту професійної освіти МОН України провів вивчення досвіду функціонування центрів кар'єри, бізнес-центрів та інших структурних підрозділів закладів професійної освіти, покликаних розвивати кар'єрну й підприємницьку компетентності учнівської молоді, збирати інформацію про кар'єрний шлях випускників, формувати їхню готовність до самозайнятості у повоєнній відбудові економіки України. За результатами дослідження готується довідкове видання.

Відповідно до *цілі 8 Сталого розвитку*, що орієнтує політику держав на досягнення гідної праці й економічного зростання, в Україні до 2030 року (Президент України, 2019) прогнозувалося підвищення продуктивності вітчизняної економіки, створення гідних робочих місць, *розвиток підприємництва*, забезпечення продуктивної зайнятості населення у сфері малого бізнесу, створення безпечних умов праці тощо (Кабінет Міністрів України, 2020). Однак повномасштабна війна РФ проти України докорінно змінила світ українського підприємництва та його перспективи. Якщо до 24 лютого 2022 р. у малий бізнес в Україні мав багато організаційно-правових і логістичних проблем, то війна поставила його перед новими обставинами непередбачуваної сили (окупація, руйнування логістичних шляхів, знищення приміщень та обладнання, втрата профе-

сійних кадрів, зміна споживацьких пріоритетів тощо). Тож надважливим завданням вітчизняної системи професійної освіти є підготовка української молоді до самозайнятості шляхом відкриття і ведення власної справи в умовах зруйнованої війною економіки та катастрофічного зростання безробіття.

Має також докорінно змінитися і філософія професійної освіти повоєнного періоду, де підготовку молоді до підприємництва потрібно розглядати не як супутню навчальну мету професійної підготовки майбутніх фахівців, а як наскрізне системне завдання для всіх ланок освітнього процесу та позанавчальної діяльності закладу професійної освіти. Планом відновлення України (2022) передбачено реалізацію низки проєктів національної програми «Розвиток системи освіти», серед яких: «Інноваційне підприємництво для молоді», «Навчання викладачів економічних дисциплін 700 ЗПТО формуванню в учнів підприємливості за методикою бізнес-планування Start and Improve Your Business», «Навчання педпрацівників 700 ЗПТО методикам формування «м'яких» навичок».

Сприяти розвитку підприємницької компетентності майбутніх фахівців може також:

- організація в закладах професійної освіти консультивання учнів з молодіжного підприємництва та широке впровадження розробленого науковцями Інститут професійної освіти НАПН України навчально-методичного забезпечення підготовки молоді до підприємницької діяльності (програма навчальної дисципліни «Основи інноваційного підприємництва» (2019), навчальний посібник «Основи економічної грамотності та підприємництва» (Гриф МОН України, 2021), методичний посібник «Підприємницька компетентність майбутніх фахівців» (Гриф МОН України, 2021), методичні рекомендації «Від бізнес-ідеї до підприємницького успіху» (2021), практичний poradnik «Молодіжне підприємництво в умовах воєнного стану» (2022), довідник «Підготовка майбутніх кваліфікованих робітників до молодіжного підприємництва» (2022); монографія «Підготовка майбутніх кваліфікованих кадрів до підприємницької діяльності в умовах розвитку малого бізнесу: теорія і практика» (2020);

- результати експериментів всеукраїнського рівня з формування готовності учнів закладів професійної освіти до підприємницької діяльності (збірник авторських розробок «Підготовка до

підприємництва», рекомендації масових заходів, звіти й аналітичні матеріали тощо).



Рис. 8. Результати діяльності науковців Інституту професійної освіти НАПН України з розвитку підприємницької компетентності майбутніх фахівців

Потужним викликом для системи професійної освіти України є *суперечність* між низьким рівнем цифрової грамотності населення України (у 52 % громадян він є нижчим від базового рівня) та наскрізною цифровізацією різних сфер виробництва й освіти (зростання в усіх галузях господарства значущості інтернету речей, хмарних технологій, роботизації, цифрових екосистем, пілотної техніки, SMART-логістики тощо; зростання безробіття й потреби у перенавчанні значної кількості працівників нових цифрових і гібридних навичок; збільшення хакерських атак і порушень цифрових прав громадян, що актуалізує запит на формування цифрової, інформаційної та медійної грамотності майбутніх фахівців) і стрімким зростанням запитів виробництва на підготовку фахівців для роботи на цифрових робочих місцях.

Сучасна система професійної освіти характеризується: відставанням організації освітнього процесу від темпів розвитку цифрових технологій; неузгодженістю змісту навчальних програм із потребами ринку праці; низьким рівнем комунікації між закладами освіти, бізнесом та ІТ-компаніями, що спеціалізуються на цифровізації відповідного сектора економіки, для якого готують фахівців заклади професійної освіти; застарілістю багатьох спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців; низьким рівнем цифрової компетентності багатьох керівників закладів освіти та педагогічних працівників; консервативними методами і формами навчання майбутніх фахівців та підвищення кваліфікації педагогів; відсталою матеріально-технічною базою багатьох закладів освіти.

Проблеми цифровізації професійної освіти постійно є предметом наукового обговорення на численних масових заходах, у ході яких було визначено такі шляхи подолання означених проблем на державному рівні: враховувати у вітчизняній законодавчій діяльності міжнародний досвід цифровізації професійної освіти; у визначенні цільових орієнтирів діяльності сучасних закладів професійної освіти закріпити пріоритетність формування та розвитку цифрової компетентності здобувачів освіти; визначити обов'язкові базові цифрові компетентності для професійної освіти; розробити відкриті цифрові освітні ресурси, функціонально спрямовані на електронну взаємодію суб'єктів освітнього процесу; розробити законодавчі акти, державні програми, концепції, що визначають правовий статус змішаного та дистанційного навчання, використання програмних продуктів; полегшити доступ до онлайн-платформ підвищення кваліфікації педагогів; включити у програми професійної освіти і освіти дорослих сучасні курси цифрової освіти; створити нові цифрові професії, забезпечити їх якісний науково-методичний супровід; сприяти поширенню позитивного педагогічного досвіду впровадження цифрових технологій у практику роботи закладів професійної освіти; сприяти розвитку неформальної ІТ-освіти; запровадити в усіх державних службах, які надають послуги в онлайн-форматі, посади цифрових консультантів для громадян; розробити державну й регіональні стратегії розвитку індустрії 4.0 та дорожні карти цифрової трансформації в агросекторі, машинобудуванні, харчовій, переробній промисловості, енергетиці, гірничодобувній промисловості, оборонній сфері.

План відновлення України передбачає також запровадження: універсальних цифрових послуг (ноутбук для кожного вчителя, планшет — для кожного студента, мультимедійний контент — для кожного уроку, смарт-прилади та Wi-Fi — у кожній аудиторії); цифрового управління закладом освіти; цифрових платформ для навчання; цифрових освітніх паспортів.

На регіональному рівні необхідно забезпечити реалізацію регіональних, муніципальних програм щодо дистанційної освіти й активної реабілітації для тимчасово переміщених осіб, а також осіб, які мають обмежений доступ до ринку освітніх послуг.

На інституційному рівні з метою сприяння цифровізації професійної освіти вченими Інституту професійної освіти НАПН України:

- здійснюється підтримка експериментальних закладів професійної освіти, що використовують засоби дистанційних технологій;
- поглиблюється міжнародне співробітництво у галузі цифровізації професійної освіти, здійснюється підготовка й реалізація спільних міжнародних проєктів з цифровізації освіти;
- підготовлено й апробовано концепцію проєктування SMART-комплексів та методик їх розроблення для підготовки кваліфікованих робітників аграрної, будівельної і машинобудівної галузей (2021);
- обґрунтовано переваги використання цифрових технологій в освітньому процесі;
- розроблено класифікацію цифрових технологій для професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників;
- удосконалено методик розвитку професійної компетентності викладачів закладів професійної освіти із застосуванням цифрових технологій вибору методів, форм і засобів навчання в інформаційно-освітньому середовищі закладу освіти, відповідно до вимог специфіки професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників (2022).



Рис. 9. Діяльність Інституту професійної освіти НАПН України з розвитку цифрової культури педагогічних працівників і цифрової компетентності здобувачів професійної освіти

Розроблено навчально-методичне забезпечення розвитку цифрових навичок педагогів закладів професійної освіти та майбутніх кваліфікованих робітників різних галузей (Методичні посібники «Технології дистанційного професійного навчання» (2018) та «Організаційно-педагогічне забезпечення дистанційного навчання в професійно-технічних навчальних закладах» (2017); навчально-методичний посібник

«Розроблення та використання мережевих навчально-методичних комплексів для підготовки кваліфікованих робітників» (2020); Методичні рекомендації з розроблення SMART-комплексів для професійної підготовки кваліфікованих робітників різних галузей (2019) та «Використання засобів мобільного Інтернету в дистанційному навчанні кваліфікованих робітників» (2019), впровадження якого в освітній процес закладів професійної освіти має сприяти розвитку цифрової компетентності усіх його суб'єктів.

Важливе значення для забезпечення цифрової комунікації стейкхолдерів, педагогічних працівників і студентів закладів професійної, фахової передвищої та вищої освіти має онлайн-платформа «Партнерський простір 015», розроблена науковцями Інституту професійної освіти НАПН України в рамках міжнародного проєкту Еразмус+ «Нові механізми управління на основі партнерства та стандартизації підготовки викладачів професійної освіти в Україні» (PAGOSTE. Партнерський простір 015, 2022). У 2022 р. для цифровізації здійснення аналізу результатів освітніх і професійних досягнень здобувачів професійної освіти науковці Інституту розробили також методологію і технології моніторингових досліджень у професійній освіті.

Війна проти України наразила наш народ на тяжкі втрати і тривалі випробування. Водночас вона детермінувала тектонічні зсуви в сучасній геополітиці, безліч її векторів спрямувала на вивчення феномену «Україна», докорінно трансформувала погляди цивілізованої світової спільноти на механізми захисту європейських цінностей, прискорила численні соціогуманітарні процеси в самій Україні (серед яких — інтеграція вітчизняної освітньої системи) до *європейського освітнього простору*. З'ясувалося, що Україна не лише акумулювала значний масив аналітичних і наукових матеріалів, присвячених вивченню європейського досвіду, але й багато чого вже імплементувала і впроваджує.

Сучасні глобальні й національні виклики потребують від системи професійної освіти певної гнучкості, що полегшує внесення актуальних змін до змісту освіти, методів навчання й оцінювання набутих умінь. Цим в ЄС опікується Європейський фонд освіти, яким професійна освіта і навчання (ПОН) визнаються наріжним каменем соціально-економічних перетворень на основі формування у здобувачів освіти готовності навчатися впродовж усього життя для забезпечення безперерв-

ного розвитку необхідних умінь і навичок. Фонд реалізує *Туринський процес* — періодичний огляд регіональних систем професійної освіти і навчання у контексті розвитку людського капіталу та забезпечення загального економічного розвитку певного регіону. Результати й рекомендації звітів Фонду використовують ЄС і міжнародні донорські організації для розвитку і вдосконалення освітньої політики й підтримки процесів співробітництва (European Training Foundation, 2021).

В Україні діє спільна програма ЄС та його держав-членів (Німеччини, Фінляндії, Польщі, Естонії) — «EU4Skills: кращі навички для сучасної України». Програма відкрита для підтримки реформи професійної (професійно-технічної) освіти в Україні, сприяння наближення якості професійної освіти до потреб ринку праці та створення умов для розвитку творчого потенціалу здобувачів професійної освіти. Основними векторами її реалізації є:

- підвищення ефективності реформи професійної освіти (розроблення концепції і плану дій щодо оптимізації мережі закладів професійної освіти; удосконалення фінансування; дослідження потреб ринку праці);
- покращення якості, привабливості професійної освіти та збільшення її відповідності потребам ринку праці (співпраця з Національним агентством кваліфікацій; розроблення та впровадження сучасних стандартів і професій);
- модернізація інфраструктури та обладнання (створення й поширення досвіду Центрів професійної досконалості).

МОН України має залучити 58 млн євро від Європейського Інвестиційного банку на розбудову *Центрів професійної досконалості* та 8,5 млн євро від Інвестиційної платформи сусідства ЄС — для розвитку професійної освіти.

ЄС активно розробляє механізми допомоги дітям українських біженців для безперервного здобуття професійної освіти. У березні 2022 р. Генеральний директор з проблем зайнятості, соціальних питань та інклюзії Європейської Комісії відкрив *онлайн-опитування політиків*, соціальних партнерів і стейкхолдерів професійної освіти з метою добору інструментів підтримки українських біженців засобами професійної освіти і навчання. Таким є, зокрема, пілотний проєкт *Cedefop* щодо мобільності легальних мігрантів, орієнтований на сприяння формуванню в молоді професійних навичок (European Commission / EACEA / Eurydice, 2022). Такі проєкти сприяють

інтеграції українських біженців-здобувачів професійної освіти в європейський освітній простір. Після визначення освітнього та особистого рівня учням пропонують місця в закладах освіти, де вони отримують доступ до навчання в країні перебування та можливість дистанційного навчання у закладі освіти на Батьківщині.

У ЄС визнають, що, попри існування багатьох проблем, Україна має потужну систему професійної освіти; 15-річні українці більш чітко уявляють свої амбіції щодо трудового життя й виявляють готовність опанувати робітничі професії; навички, сформовані українцями в закладах професійної освіти, мають великий попит у країнах ЄС і матимуть вирішальне значення для відбудови України. Деякі країни для полегшення доступу українських дітей до вищої і професійної освіти скасували окремі свої вимоги до вступу (наприклад, знання мови), запровадили проактивну професійну орієнтацію, підготовчі програми для вступу в заклади професійної освіти, гнучкі програми з наставництвом і цільовою підтримкою в навчанні, визнання/підтвердження попереднього навчання в закладах професійної освіти, а також підтримку українських викладачів закладів професійної освіти, їхню підготовку до реалізації навчання в полікультурному освітньому середовищі з активним використанням у закладах професійної освіти цифрових технологій (ОЕС. Better Policies for Better Lives, 2022).

Основними *завданнями* України щодо інтеграції національної професійної освіти у європейський освітній простір є:

- узгодження з країнами ЄС ключових показників рівня розвитку професійної освіти;
- визначення кількісних параметрів очікуваної якості професійної освіти;
- оптимізація моделей управління та інвестування в професійну освіту (іноземних інвесторів, бізнес-структур) на державному й регіональному рівнях;
- трансформація змісту професійної освіти з позицій компетентнісного підходу;
- розроблення ефективних методик оцінювання компетентностей;
- створення умов для наближення освіти до потреб суспільства й ринку праці (Prystupa & Hamaniuk, 2021);
- адаптація в українському освітньому середовищі європейського досвіду розвитку дуальної форми здобуття професійної освіти;

- розроблення механізмів розвитку академічної мобільності здобувачів професійної освіти та їх повернення на Батьківщину.

Нині українська влада визнає професійну освіту «ключем до швидкої економічної відбудови України» (МОН України, 2022). Відповідальність за вдосконалення та модернізацію національної професійної освіти є спільною для держави, науково-педагогічної громадськості, приватних партнерів професійної освіти. Інвестування у професійну освіту має бути визначено на державному рівні й усвідомлено на особистісному як безперервний процес збереження й розвитку людського капіталу, основа відновлення національної економіки, гарантія її незалежності, безпеки й міжнародного визнання.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Алексеева, С.В., Базиль Л.О., Байдулін, В.Б., Ершова, Л.М., Закатнов, Д.О., Орлов, В.Ф., & Радкевич, О.П. (2019). Основи інноваційного підприємства: програма навчальної дисципліни для закладів професійної (професійно-технічної) освіти. *Професійна освіта*, 2 (83), 33-35.
- Алексеева, С.В., Базиль, Л.О., Байдулін, В.Б., Гриценко, І.А., Закатнов, Д.О., Ершова, Л.М., Орлов, В.Ф., & Сохацька Г.М. (2021). *Підприємницька компетентність майбутніх фахівців*: методичний посібник. Київ: Ін-т професійно-технічної освіти НАПН України.
- Алексеева, С.В., Базиль, Л.О., Байдулін, В.Б., Гриценко, І.А., Ершова, Л.М., Орлов, В.Ф., & Сохацька, Г.М. (2021). *Основи економічної грамотності та підприємництва*: навчальний посібник. Житомир: Полісся.
- Алексеева, С.В., Базиль, Л.О., Гриценко, І.А., Ершова, Л.М., Закатнов, Д.О., Орлов, В.Ф., & Сохацька, Г.В. (2020). *Підготовка майбутніх кваліфікованих кадрів до підприємницької діяльності в умовах розвитку малого бізнесу: теорія і практика*: монографія. Житомир: Полісся.
- Базелюк, О.В., Кравець, С.Г., Майборода, Л.А., Каленський, А.А., & Кручек, В.А. (2019). *Використання засобів мобільного Інтернету у дистанційному навчанні кваліфікованих робітників (для викладачів професійно-технічних навчальних закладів)*: методичні рекомендації. Київ: Інститут професійно-технічної освіти НАПН України.
- Базелюк, О.В., Каленський, А.А., & Кравець, С.Г. (2017). *Організаційно-педагогічне забезпечення дистанційного навчання в професійно-технічних навчальних закладах*: методичний посібник. Київ: Інститут професійно-технічної освіти НАПН України.
- Базелюк, О.В., Спірін, О.М., Петренко, Л.М., Каленський, А.А., & Майборода, Л.А. (2018). *Технології дистанційного професійного навчання*: методичний посібник. Житомир: Полісся.
- Відновлення України. (2022). *План відновлення України. Проекти національної програми «Розвиток*

- системи освіти». <https://recovery.gov.ua/project/program/improve-education-system>
- Гриценко, І.А., Байдулін, В.Б., & Савченко, М.О. (упоряд.). (2021). *Від бізнес-ідеї — до підприємницького успіху* : методичні рекомендації. Житомир: Полісся.
- Закон України «Про професійну (професійно-технічну) освіту». (1998, 10 лютого). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98>
- Кабінет Міністрів України. (2020, 23 грудня). *Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021-2025 роки* (1669-р). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1669-2020>
- Кабінет Міністрів України. (2021, 9 грудня). *Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми розвитку професійної (професійно-технічної) освіти на 2022-2027 роки* (1619-р). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1619-2021-p>
- Костюченко, О. (2022). Професійна (професійно-технічна) освіта в умовах воєнного стану. У С.М. Шкарлет, ред., *Освіта України в умовах гібридної війни* : інформаційно-аналітичний збірник. Київ: МОН України. Ін-т освітньої аналітики. <https://bit.ly/3PKzppn>
- Кравець, С. (2022). Нормативно-правове забезпечення розвитку державно-приватного партнерства у сфері професійної (професійно-технічної) освіти. *Професійна педагогіка*, 1(24), 127-137. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2022.24.127-137>
- Кремень, В.Г., Луговий, В.І., Топузов, О.М., Сисоева, С.О., Максименко, С.Д., Ляшенко, О.І., Ничкало, Н.Г., Саух, П.Г., & Регейло, І.Ю. (2022). Діяльність Національної академії педагогічних наук України в умовах воєнного стану (лютий-серпень 2022 р.). *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 4(2). <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4203>
- Кулалаєва, Н., & Гайдук, О. (2022). Забезпечення якості професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників в умовах дуальної форми навчання: європейський досвід. *Професійна педагогіка*, 1(24), 71-80. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2022.24.71-80>
- Мельник, М.Ю. (2022). Освіта в умовах воєнного стану : результати опитування. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 4(1). <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4130>
- Міністерство освіти і науки України. (2022). *Затверджені стандарти професійної освіти 2022*. <https://bit.ly/3hvEnJC>
- Міністерство освіти і науки України. (2022, 1 квітня). *Платформи для вдосконалення навичок і саморозвитку*. <https://mon.gov.ua/ua/news/platformi-dlya-vdoskonalennya-navichok-i-samorozvitku>
- Міністерство освіти і науки України. (2022, 29 липня). *Верховна Рада України ратифікувала угоду щодо розбудови центрів професійної досконалості на суму 58 млн євро*. <https://bit.ly/3v08UIT>
- Міністерство освіти і науки України. (2022, 10 листопада). *Яким має бути кар'єрне консультування в закладах професійної освіти – обговорили учасни-*
- ки конференції «Кар'єрне консультування в дії»*. <https://bit.ly/3FwoniD>
- Міністерство освіти і науки України. (2022, 14 листопада). *Основні здобутки професійної освіти до повномасштабного вторгнення РФ та в умовах воєнного стану*. <https://bit.ly/3PsYZPn>
- Міністерство освіти і науки України. ДНУ «Інститут освітньої аналітики». (2020). *Базове моніторингове дослідження щодо професійної орієнтації учнів у закладах ЗСО* : інформаційні матеріали. <https://bit.ly/3PyAyAg>
- Пищулина, О., & Маркевич, К. (2022). *Ринок праці в умовах війни: основні тенденції та напрями стабілізації* : аналітична записка. Київ: Razumkov centre. <https://bit.ly/3j5ORjA>
- Президент України. (2019, 30 вересня). *Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року* (722/2019). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019>
- Президент України (2021, 27 травня). *Про персональний склад Ради з питань розвитку професійної (професійно-технічної) освіти* (211/2021). <https://www.president.gov.ua/documents/2112021-38993>
- Прохоренко, Л.І. (2022). Наука і освіта в умовах війни: Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Яремченка НАПН України. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 4(1). <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4133>
- Радкевич, В. (2019). Роль професійної освіти в реалізації цілей сталого розвитку суспільства. *Професійна освіта*, 1, 5-9.
- Радкевич, В.О., Лузан, П.Г., & Пашенко, Т.М. (2022). Фахова передвища освіта: аналітичний огляд ефективності. *Вісник національної академії педагогічних наук України*, 4(2). <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4209>
- Радкевич, О. (2022). Сторони в державно-приватному партнерстві. *Інноваційна професійна освіта*, 1(2), 214-217. <https://doi.org/10.32835/2786-619X.2022.2.214-217>
- Укрінформ (2022, 27 травня). Шкарлет, С. *За кордон виїхали 672 тисячі учнів і 26 тисяч вчителів*. <https://bit.ly/3FYI4kJ>
- Шкарлет, С. (ред.). (2022). *Освіта України в умовах гібридної війни* : інформаційно-аналітичний збірник. Київ: МОН України. Ін-т освітньої аналітики. <https://bit.ly/3vdj3w1>
- European Commission. (2022, May 31). *Survey on integration of people fleeing Russia's invasion of Ukraine in Vocational Education and Training (VET)*. <https://bit.ly/3WoKrCO>
- European Commission / EACEA / Eurydice. (2022). *Supporting refugee learners from Ukraine in schools in Europe* : Eurydice report. <https://bit.ly/3FXrOjC>
- European Training Foundation. (2021). *Policies for human capital development: Eastern Partnership – An ETF Torino Process Assessment*. <https://bit.ly/3W36VcG>
- ОЕС. Better Policies for Better Lives. (2022, July 1). *How vocational education and training (VET) systems can support Ukraine Lessons from past crises*. <https://bit.ly/3jbQwEK>

- PAGOSTE. Партнерський простір 015. (2022). *Головна*. <https://015.org.ua>
- Prystupa, V., & Hamaniuk, A. (2021). Results of integration of Ukrainian education into the European educational area. *Educational Dimension*, 56(4), 8-24. <https://doi.org/10.31812/educdim.v56i4.4392>
- Radkevych, V. (2022). The development trends for the public-private partnership in the sphere of vocational education and training in the European Union countries. *Professional Pedagogics*, 2(25), 4-13. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2022.25.4-13>
- Radkevych, V., & Yershova, L. (2022). Status of preparedness of vocational education system to counter real and potential threats to national security and national interests of Ukraine in the conditions of external and internal challenges. *Professional Pedagogics*, 1(24), 4-17. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2022.24.4-17>

## SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL ENSURING THE DEVELOPMENT OF VOCATIONAL (PROFESSIONAL) EDUCATION UNDER MODERN CHALLENGES

*Scientific report at the methodological seminar of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine "Scientific and Methodological Support for the Development of Vocational (Professional) Education under New Challenges", November 17, 2022*

**Valentyna Radkevych**

*DSc in Pedagogy, Professor, Full Member (Academician) of NAES of Ukraine, Director, Institute of Vocational Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine*

**Abstract.** *The main directions of developing the national vocational (professional) education system in wartime conditions are analysed, and important aspects of the formation of a new paradigm of its post-war development are presented in the article. The global, national and regional challenges that formed a new reality for the Ukrainian educational environment are analysed. Possibilities, prospects, and priority goals for developing vocational education in Ukraine under martial law are outlined. The transformation of the domestic labour market and the peculiarities of managing its development to ensure the country's post-war recovery are characterised. The prognostic role of the joint activity of scientists, educators, and employers in developing and implementing professional and educational standards is shown. The main directions of development of public-private partnership and dual form of education for improving the state education policy in Ukraine and creating an effective system of professional education are determined. Attention is focused on the need to review the content of the socio-humanitarian component of professional education and the importance of training teachers to implement the goals of socio-humanitarian development of future specialists. The task of forming a fundamentally new system of professional orientation for the population of Ukraine is outlined. The main areas of development of career and entrepreneurial competences of future specialists are formulated in order to reduce unemployment through the development of youth entrepreneurship and the restoration of small businesses. Particular attention is paid to analysing digital challenges to the vocational education system and ways of developing teachers' digital culture and students' digital competence. The European integration experience and the tasks of further integrating national professional education into the European educational space are analysed.*

**Keywords:** *scientific and methodological support of professional (vocational) education; dual education; social and humanitarian development; digitalisation; career, entrepreneurial, digital competence; public-private partnership; career guidance; European integration.*

Дата публікації: 18 грудня 2022 р.